

УДК 341.3

Скрильник Олена Олександрівна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і права
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Olena O. Skrylnyk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
associate professor of the department of public administration and law,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
(24 Pershotravnevyi prospekt Poltava 36000 Ukraine)

Відповідальність за здійснення воєнних злочинів: міжнародно-правовий аспект

У статті розглянуті питання збройного конфлікту: особливості відповідальності за такі дії, та ті, що можемо кваліфікувати як воєнні дії. Звертається увага на нові форми використання учасників міжнародних збройних конфліктів. Автор акцентує увагу на статусі держави та, зокрема, на її ролі в таких діях, можливості притягнення окремих осіб до відповідальності, на заборону законодавством держав таких злочинів, вказуючи, що на міжнародному рівні дане питання регламентується міжнародними договорами які мають рекомендаційний характер.

Ключові слова: збройний конфлікт, воєнні злочини, міжнародний злочин, відповідальність, держава, міжнародне право.

В статье рассмотрены вопросы вооруженного конфликта: особенности ответственности за такие действия, и те, которые можем квалифицировать как военные действия. Обращается внимание на новые формы использования участников международных вооруженных конфликтов. Автор акцентирует внимание на статусе государства и, в частности, его роли в таких действиях, возможности привлечения отдельных лиц к ответственности, на запрет законодательством государств таких преступлений, указывая, что на международном уровне данный вопрос регламентируется международными договорами которые носят рекомендательный характер.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, военные преступления, международное преступление, ответственность, государство, международное право.

O.O. Skrylnyk Liability for Military Crimes: International Aspect

The article deals with issues of armed conflict: peculiarities of responsibility for such actions, and those that we can classify as military actions. The separate norms of international law, related to bringing to responsibility and the problems of bringing to responsibility of separate subjects of international law have been analyzed. Attention to the new forms of use of participants in international armed conflicts has been paid.

The author analyzes the nature of war crimes under international law; draws attention to the composition of such crimes, as well as their main features. The focus is on the basic norms of international law that define war crimes and regulate the punishment for such acts.

Attention has been drawn to the status of the state and, in particular, on its role in such actions, the possibility of bringing individuals to justice, on the prohibition of the legislation of the states of such crimes, pointing out that at the international level this question is regulated by international treaties that are recommendatory in nature.

In our time, as it turned out, cruel wars are taking place, and international community should develop universal tools for the absolute prohibition of these crimes, which are spelled out in the main international legal acts.

Keywords: armed conflict, war crimes, international crime, responsibility, state, international law.

Постановка проблеми. В наш час, який характеризується збільшенням кількості збройних конфліктів, що породжують напругу та відсутність безпеки, жорстокість по відношенню до дітей, жінок і людей похилого віку; політикою домінування одних держав над іншими; протиріччям військових дій потребам людства, демонструють необхідність існування інституту норм, яких би дотримувались держави, зменшували б наслідки збройних конфліктів, обмежували б методи та засоби ведення війни та захищали осіб, які не приймали участі у воєнних діях. Подолання таких негативних явищ на міжнародній арені можливе лише завдяки плідному співробітництву держав щодо встановлення міжнародної відповідальності за порушення норм міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблему в окремих аспектах досліджували такі юристи-міжнародники, як М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, В.Н. Денисов, В.І. Євінтов, О.В. Задорожній, М.М. Гнатовський, А.С. Мацко, О.О. Мережко, Ю.О. Решетов, Л.Д. Тимченко, які у своїх роботах торкалися окремих аспектів міжнародно-правової регламентації воєнних злочинів.

Метою статті є здійснення комплексного дослідження міжнародно-правової регламентації відповідальності за здійснення воєнних злочинів.

Визначаючи відповідальність за злочини в ході збройного конфлікту, в одних випадках можемо говорити про відповідальність за вчинення разових насильницьких дій, в інших – про відповідальність за вчинення воєнних злочинів.

Статут Міжнародного військового трибуналу встановив склад міжнародних злочинів, що спричиняли міжнародну відповідальність, і ввів у міжнародне право визначення:

1) злочину проти миру: планування, підготовка, розпалення і ведення агресивної війни або війни, що порушує міжнародні угоди; участь у загальному плані або змові, спрямованій на здійснення кожного з вищезгаданих дій;

2) воєнні злочини: порушення законів і звичаїв ведення війни. До цих злочинів належать убивства, катування цивільного населення окупованих територій, убивства і катування військовополонених або осіб, що знаходяться в морі, убивство заручників, пограбування

суспільної або приватної власності, безглузде руйнування міст і сіл і інші злочини;

3) злочини проти людства: убивства, знищення, поневолення, виселення або інша жорстокість, що здійснюються по відношенню до цивільного населення до або під час війни; переслідування по політичних, расових або релігійних мотивах [1, ст. 6].

Можна виділити близько сотні окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними. Однак всі вони характеризуються певною сукупністю ознак, які є притаманні кожному складу зокрема і групі загалом. На сьогоднішній час можна виділити п'ять таких ознак [2, с. 122]:

1) Дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов'язані з ним. Дана ознака поєднує в собі дві. По-перше, дана ознака характеризує ситуацію, при якій вчиняється даний злочин. Він може вчинятися виключно під час збройного конфлікту, адже відомо, що дії, які під час збройного конфлікту є воєнними злочинами, в мирний час будуть кваліфікуватися по іншому (наприклад, як злочини проти людства). При цьому не має принципового значення характер (міжнародний чи неміжнародний) даного збройного конфлікту. Проте досить багато держав підтримують позицію, що збройні конфлікти неміжнародного характеру відносяться виключно до їх внутрішньої юрисдикції. Крім того, перелік дій, які вважаються воєнними злочинами, тут значно коротший. Додатковий протокол II 1977 р., положення якого в основному регулюють дії сторін в ході такого роду конфліктів, не містить жодних норм, що визначають кримінальну відповідальність індивідів, а визначення воєнних злочинів, що склалося в звичаєвому міжнародному праві, тут виявляється далеко не таким чітким, як у випадку міжнародного конфлікту.

По-друге, такі злочини завжди повинні бути пов'язані із збройним конфліктом. Таким чином, дії, які кваліфікуються як воєнні злочини, повинні вчинятися як «акт війни», в іншому випадку вони будуть являти собою загальнокримінальні злочини.

2) Вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Дана ознака об'єднує три елементи. По-перше, діяння повинне становити

грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права, а саме: Женевських конвенцій 1949 р., Додаткових протоколів до них 1977 р., Гаазьких конвенцій 1899 р. та 1907 р., Гаазької конвенції 1954 р., Протоколу про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. та ряду інших документів в сфері міжнародного гуманітарного права, а також грубі порушення звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права. На даний час існує близько сотні окремих складів злочинів, які вважаються воєнними. Зважаючи на таку кількість, їх аналіз у даній статті проводиться не буде.

По-друге, такі дії повинні посягати на найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права, тобто вважатися серйозними порушеннями норм цієї галузі. Як сказано у рішенні Апеляційної камери Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, порушення повинно бути серйозним, тобто порушувати норму, яка передбачає захист найважливіших цінностей, при цьому його наслідки повинні бути трагічними для жертви. ...Так наприклад, присвоєння комбатантом на окупованій території буханки хліба, що належить мирному жителю, є порушенням ст. 46 Гаазького положення про закони та звичаї сухопутної війни, однак не є серйозним порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

По-третє, такі дії вважаються воєнними злочинами незалежно від їх наслідків. Загалом слід сказати, що більшість воєнних злочинів пов'язані із заподіянням смерті, пораненнями, знищенням чи незаконним захопленням майна. Проте, не завжди такі дії повинні призводити до вказаних наслідків. Так, зокрема Елементи злочинів виходять з того, що напад на підзахисних осіб чи проведення над ними медичних експериментів буде воєнним злочином незалежно від їх наслідків [2, с. 123].

3) Такі дії як правило вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази. Норми міжнародного гуманітарного права мають на меті врегулювати відносини між державами, з метою максимально захистити жертв війни. Таким чином, виконання їх

приписів держави покладають на свої збройні сили та прирівняні до них формування, рухи опору, населення неокупованої території, що стихійно береться за зброю при наближенні ворога, партизан тощо. Вважається, що такі особи отримали від держави право вести збройну боротьбу і в даному випадку виступають як представники держави. Саме на комбатантів покладається безпосередній обов'язок втілювати в життя норми міжнародного гуманітарного права, оскільки лише вони мають законне право вести воєнні дії. Дане положення впливає із самого поняття комбатантів, однією з ознак яких вважається обов'язок дотримуватися законів та звичаїв ведення війни. При цьому слід враховувати, що поняття «комбатант» в даному випадку охоплює також і учасників збройних конфліктів неміжнародного характеру.

4) Об'єктом посягання є особи, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права). Війна це завжди відносини між державами (та іншими суб'єктами міжнародного права). Ціллю війни є знищення військового потенціалу держави-противника, його збройних сил, техніки, воєнних об'єктів, з метою досягнення певних політичних цілей. Об'єктом нападу не можуть бути особи та об'єкти, які не є воєнними. Саме тому міжнародне гуманітарне право вводить особливе поняття «підзахисні особи» для позначення того, з метою захисту чийх інтересів воно діє. Підзахисні особи є найбільш вразливими та беззахисними, їх захоплення чи знищення не приносить жодної воєнної переваги, тому такі дії вважаються воєнними злочинами. Однак можливим є варіант, що об'єктом посягання будуть принципи міжнародного гуманітарного права, порушення яких не створює безпосередньої загрози для підзахисних осіб і об'єктів. До таких слід віднести принизливе поводження, примусові роботи, порушення права на справедливий судовий розгляд, вербування дітей, що не досягли 15 років, глумлення над мертвими чи могилами.

5) Дані злочини завжди вчиняються умисно або із грубої необережності. Як зазначено у ст. 30 Статуту Міжнародного кримінального суду, злочини вчиняються «умисно і свідомо». Однак конкретна форма вини все-таки визначається кожним окремим складом злочину [2, с. 125].

Значно вплинули на розвиток міжнародного права в питаннях, що стосуються видачі воєнних злочинців і незастосування терміну давнини до військових злочинів принципи Статуту Нюрнберзького трибуналу [1 ст. 6-13].

Конвенція про незастосування термінів давнини до воєнних злочинів і злочинів проти людства, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1968 р., остаточно закріпила принципи Нюрнбергу [3, с. 189].

Держава не може ухилитися від відповідальності, посилаючись на ту обставину, що відповідно до внутрішнього законодавства ці дії не потрібно робити або потрібно робити іншим способом. У Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. встановлено, що держава „не може посилатися на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання нею договору” [4, ст. 27]. Аналогічне положення містить і Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

Тільки у разі, якщо особа діяла або не діяла не як посадова особа або органа держави, її поведінка не стосується держави. Однак, якщо фізична особа, що не володіє офіційним державним статусом, своїми діями зазіхає на права й інтереси іншої держави, що охороняються міжнародним правом, то держава, що не забезпечила захист цих прав і інтересів, буде нести міжнародно-правову відповідальність. Зрозуміло, за самі дії приватних осіб держава не несе відповідальності. Вона несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань щодо забезпечення прав і законних інтересів іноземної держави на своїй території, що виявилось в бездіяльності державних органів, покликаних захищати ці права й інтереси [5, ст. 1–8].

Злочинні вчинки фізичних осіб проти міжнародного права є підставою для кримінального, а не міжнародно-правового покарання. Це такі дії фізичних осіб, які порушують норми міжнародного права і тому заборонені нормами внутрішньодержавного права. Таку заборону держави вносять до своїх кримінальних кодексів (законів) за власною ініціативою або на підставі міжнародних угод, принципів і норм міжнародного права,

загальновизнаних міжнародно-правових звичаїв, юридично обов'язкових рішень міжнародних органів та організацій. Боротьба з такими правопорушеннями передбачена нормами міжнародного права, але відповідальність фізичних осіб у таких випадках не є міжнародно-правовою. Поведінка фізичних осіб здійснюється поза будь-яким зв'язком із політикою держави (вони діють не від імені держави і не є посадовими особами в державі). Така поведінка, як правило, суперечить законодавству держави і часто є такою, що підлягає кримінальному покаранню в національних судових установах. Крім того, юридичними підставами відповідальності за такі дії можуть бути міжнародні конвенції з боротьби проти міжнародної злочинності та відповідні їм національно-правові акти [6, с. 466–467].

Так, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності визначила, що кожна Держава-учасниця за здійснення будь-якого злочину, визначеного цією конвенцією, передбачає застосування таких санкцій, які враховують ступінь небезпеки цього злочину. Дана конвенція визначає санкції за вчинення передбачених злочинів, зокрема те, що Держави-учасниці приймають, у максимальному ступені, можливому в рамках їх внутрішніх правових систем, такі заходи, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації:

а) доходів від злочинів, охоплених дійсною Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів;

б) майна, устаткування або інших засобів, що використалися або призначалися для використання при здійсненні злочинів, охоплених дійсною Конвенцією.

Учасники вживають такі заходи, які можуть знадобитися для забезпечення можливості виявлення, відстеження, арешту або виймки таких доходів чи майна з метою наступної конфіскації.

Також за цією Конвенцією кожна Держава-учасниця наділяє правом свої суди або інші компетентні органи видавати постанови про подання або арешт банківських, фінансових або комерційних документів. Учасники не можуть ухилятися від застосування заходів відповідно до положень, визначених вище, посилаючись на необхідність збереження банківської таємниці [7, ст. 12].

Прикладами таких злочинних учинків фізичних осіб проти міжнародного права можуть бути: виготовлення і продаж іноземної валюти й цінних паперів; виготовлення, придбання, зберігання з метою збуту і збут наркотичних засобів без спеціального на те дозволу, зброї, глумління над символікою іноземної держави тощо [6, с. 467].

Слід зазначити, що загальні зміни, що відбулися в міжнародному праві в сучасну епоху, наклали відбиток і на інститут міжнародно-правової відповідальності. З'явилися нові складники міжнародних правопорушень, яких не було в класичному міжнародному праві, зазнали змін способи реалізації міжнародно-правової відповідальності.

У період між двома світовими війнами було безліч супротивників проблеми міжнародної кримінальної відповідальності держав, але досвід другої світової війни довів необхідність розрізняти в міжнародних правопорушеннях міжнародні злочини і міжнародні делікти.

У Статуті Міжнародного Військового Трибуналу, що є частиною Угоди між СРСР, США, Великобританією і Францією про судові переслідування і покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 8 серпня 1945 р., мається перелік міжнародних злочинів, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність фізичних осіб, що діяли в інтересах європейських країн індивідуально або як члени організації і вчинили ці злочини [1, ст. 6].

Нормативне визначення поняття „міжнародний злочин” одержало розвиток у ст. 1 Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р.; ст. 1 Конвенції про незастосування терміну давності до військових злочинів і злочинів проти людства 1968 р.; ст. 1 Конвенції про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 р.; ст. 5 Визначення агресії, затверджено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. [1, ст. 3].

За вчинення міжнародного злочину відповідальність несуть як держава, винна в його здійсненні, так і посадові особи цієї держави, що брали участь у злочинних діяннях. Офіційне положення особи в державній ієрархії (глава держави, глава уряду, міністр оборони і т. д.) не звільняє її від кримінальної відповідальності.

Також не звільняє індивідів від кримінальної відповідальності та обставина, що чинили вони злочинні діяння за виконання наказу свого командування або уряду.

Ще одному питанню в міжнародно-правовому аспекті відповідальності за порушення законів і звичаїв ведення війни надається велике значення. Це відповідальність за виконання злочинного наказу, унаслідок якого були порушені норми міжнародного гуманітарного права [2, с. 194-196].

У вироку міжнародного військового трибуналу відзначалося, що більшість обвинувачуваних заявили у свій захист, що вони виконували накази і тому не могли нести відповідальність за дії, зроблені при виконанні цих наказів. Трибунал підкреслив, що той факт, що солдат розстрілював, підкоряючись наказу і порушуючи міжнародні закони війни, ніколи не визнавався важливим аргументом проти осуду за такі дії.

Ці принципи знайшли продовження в Додаткових протоколах 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. Особа, що видала наказ, що порушує положення Конвенцій і протоколів, є винною у здійсненні військового злочину. Виконавець такого наказу також є злочинцем [8]. У протоколах підтверджуються правила Статуту Нюрнберзького трибуналу, і зокрема, ст. 8, що встановлює, що „той факт, що підсудний діяв за розпорядженням уряду або наказу начальника, не звільняє його від відповідальності”.

Стаття 60 Конституції України, що є однією з найбільш демократичних конституцій, говорить: „Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження або накази. За віддачу і виконання явно злочинного розпорядження або наказу настає юридична відповідальність” [9]. Ці конституційні положення знайшли відображення у відповідних статутах Збройних Сил України. Так, у ст. 6 Дисциплінарного статуту ВС України передбачено: „Право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім тих випадків, коли віддано явно злочинний наказ або розпорядження. Наказ повинен бути виконаний сумлінно, точно й у встановлений термін” [10].

У ст. 36 Статуту внутрішньої служби ВС України визначено: „Командир (начальник) відповідає за відданий наказ, його наслідки і

відповідність законодавству, а також за відхилення від його виконання; за зловживання, перевищення влади або службових повноважень. За дачу і виконання явно злочинного наказу (розпорядження) винні особи притягуються до відповідальності відповідно до закону” [10].

Працюючи над проектом Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства. Комісія міжнародного права підняла питання про створення міжнародного органу карного правосуддя.

На нинішньому етапі розвитку міжнародного права сформувалася концепція, що зводиться до того, що саме держави зобов'язані нести відповідальність за життя, свободу і безпеку людей: держави можуть бути об'єктами скарг і піддаватися штрафним санкціям у випадках, коли вдається довести факт навмисних і систематичних порушень прав людини, що підпадають під сферу їхньої відповідальності і компетенції. Ця концепція вірна. Вона повинна зберігатися і розвиватися в силу того, що має безпосереднє відношення до інтересів людської особистості, їх переваги над інтересами держави, згідно демократичним принципам, національним і міжнародним зобов'язанням у цій сфері.

Обов'язок поважати права людини не припускає виключень для тих, хто виступає проти держави зі зброєю в руках, і тим більше жорсткими і суперечливими будуть їхні дії, якщо, виходячи з ідеологічних спрямувань, направлених на створення більш довершеної держави і суспільства, здійснюються зазіхання на життя людей, зневажається їхня свобода, застосовується терор і залякування населення за допомогою катувань, зникнень, сполучених із застосуванням сили, і викрадення людей, руйнування економічної інфраструктури або знищення культурного надбання того або іншого народу, грубо зневажаються політичні права обирати і бути обраним і, нарешті, шляхом здійснення злочинних акцій наноситься шкода свободі совісті і практиці відправлення релігійних культів і обрядів.

Міжнародне право не завжди регулювало випадки, щодо визнання злочинцями, що беруть участь у разовій або кількаразовій спеціальній насильницькій дії, зокрема найманцями. Ця прогалина сприяла тому, що останні уникли

залучення до кримінальної відповідальності за найманство.

Відповідно до Конвенції кожна Держава-учасниця вживає такі заходи, які можуть бути необхідні для встановлення його юрисдикції у відношенні кожного з передбачених Конвенцією злочинів, здійснених як на його території або на борту морського або повітряного судна, зареєстрованого в цій державі, так і кожним із громадян, або, якщо держава вважає це прийнятним, тими особами без громадянства, які звичайно проживають на його території. Крім того, вживання подібних заходів можливо й у випадках, коли передбачуваний злочинець перебуває на території держави, і вона не видає його іншій державі – учасникові Конвенції. Разом з тим вищевказані положення Конвенції ні в якій мірі не виключають застосування будь-якої карної юрисдикції відповідно до національного права [11, ст. 9].

Але Конвенція не вказує, які ці конкретні заходи й при яких умовах їх може застосовувати держава. До них, зокрема, можна віднести, як пропонує В. В. Альошин, три групи заходів: 1) загальнопереджувальні – заходи, що виконують профілактичні функції (прогнозування, збір, узагальнення й оцінка інформації, розробка й удосконалювання чинного законодавства й т. д.); 2) адміністративно-правові (режимні) – заходи, спрямовані на створення бар'єрів, що утрудняють здійснення правопорушень і злочинів (введення пропускнуої системи в певні райони для проїзду й перебування, введення режиму надзвичайного стану й т. д.); 3) правоохоронні – заходи, що застосовуються до осіб, у відношенні яких є достатні підстави думати, що їхня протиправна діяльність пов'язана з найманством (кіно- і фотодокументи, справжні контракти з вербування особи в якості найманця, показання свідків і т. д.).

У Конвенції особлива увага приділяється регламентації видачі злочинців однією державою-учасником іншій і вирішенню пов'язаних з цим проблем. Всі види діянь, передбачені Конвенцією, вважаються такими, що підлягають включенню до злочинів, які тягнуть за собою видачу, у будь-який договір про видачу, що існує між державами-учасницями, а самі ці держави зобов'язуються включати такі діяння як злочини, що тягнуть за собою видачу, у будь-

який договір про видачу, що укладається між ними [11, ст. 15].

Конвенція також регулює випадки, коли між державами немає відповідного договору про видачу або коли держави не обумовлюють видачу наявністю між ними такого договору [11, ст. 15]. У першому випадку держава-учасниця, що обумовлює видачу наявністю договору, при одержанні прохання про видачу від іншої держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, може за своїм розсудом розглядати Конвенцію як правову підставу для видачі відносно цих злочинів, при цьому видача провадиться відповідно до законодавства держави, до якого звернене прохання про видачу. У другому – держави-учасниці розглядають у відносинах між собою передбачені Конвенцією злочини як злочини, що тягнуть за собою видачу, відповідно до умов, передбачених також законодавством держави, до якого звернене прохання про видачу. При цьому злочини розглядаються як здійснені не тільки в тому місці, де вони відбулися, але й на території держав, які зобов'язані встановити свою юрисдикцію відповідно до Конвенції.

Як видно, дані положення п. 2–3 ст. 15 Конвенції спрямовані на значне спрощення й полегшення процедури видачі між державами-учасниками.

Дуже важливі положення містяться в ст. 16 Конвенції, де зазначено, що Конвенція застосовується без шкоди для норм, що стосуються міжнародної відповідальності держав, для права збройного конфлікту й міжнародного гуманітарного права, включаючи положення, що стосуються статусу комбатантів або військовополонених.

Перше положення вимагає проведення чіткого розмежування міжнародно-правової й кримінально-правової відповідальності за здійснення воєнних злочинів, що має велике значення для науки як міжнародного, так і

У науці кримінального права переважно викладається позиція, відповідно до якої кримінальна відповідальність за своєю природою може застосовуватися лише до фізичних осіб, а міжнародно-правову відповідальність за міжнародні злочини несуть держави (І. І. Карпец, П. С. Ромашкін, А. Н. Трайнін). Ця позиція на наше переконання є більш правильною, тому що не порушує один з

найважливіших принципів сучасного міжнародного кримінального права – принцип індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб, затверджений Нюрнберзьким трибуналом, що отримав підтвердження своєї юридичної значимості в таких універсальних міжнародних документах, як Статут Міжнародного трибуналу по колишній Югославії, Римський статут Міжнародного кримінального суду, проект Кодексу злочинів проти миру й безпеки людства.

Погоджуючись із цією думкою, ми також вважаємо, що держава повинна нести міжнародно-правову відповідальність і у разі допущення на своїй території найманської діяльності в будь-яких її проявах, крім випадків, коли сама держава є жертвою найманських дій та інших проявів дій, пов'язаних з воєнними. При цьому до держав можуть бути застосовані такі міжнародно-правові заходи впливу, як бойкот, розрив дипломатичних відносин, реституція й ін.

Самостійне регулювання права збройного конфлікту є необхідним для більш ретельної міжнародно-правової регламентації збройних конфліктів. Неврегульованість у цій сфері приводить до тяжких наслідків – загибелі людей і нанесенню значного матеріального збитку. Обсяг нормативного матеріалу права збройного конфлікту досить великий, але разом з тим ця галузь вимагає серйозних доробок, які повинні проводитися на основі міждержавних угод, і закріплення їх у відповідних міжнародних актах.

Притягти до відповідальності для осуду злочинів проти людства можливо й шляхом створення трибуналів. Для цього необхідно, поміж іншим, наявність політичної волі по досягненню ряду гарантій, серед яких однією з найважливіших є повага принципів суверенітету і невтручання у внутрішні справи держав.

Незважаючи на критику Нюрнберзького процесу з боку окремих фахівців, заснованої на недостатній юридичній обґрунтованості деяких обвинувачень, на нашу думку, цей процес є досвідом, що демонструє необхідність притягувати до індивідуальної відповідальності осіб, що порушили норми міжнародного права.

Це означає, що, насамперед, злочини повинні одержати своє визначення в національних законах, а особи, що вчинили їх, повинні бути засуджені відповідно до цих законів. Отже, необхідно працювати над тим,

щоб національні трибунали стали більш ефективними. Також дуже важливе співробітництво країн у цій області, наприклад, у питанні про видачу злочинців.

При розгляді даного питання неможливо ігнорувати її політичний компонент. Зокрема, той факт, що існування трибуналів досягається за рахунок значних поступок з боку більшості держав, на користь більш могутньої меншості. Найбільш важливим аспектом вважається ефективність діяльності національних трибуналів, необхідність втілення на національному рівні вже існуючих міжнародних правових норм, їх відповідність особливостям кожної держави, і залучення до відповідальності за їх невиконання [3, с. 56].

Міжнародне право, зокрема міжнародне гуманітарне право, за останнє сторіччя досягло такого ступеня розвитку, що може встановлювати межі кримінальної відповідальності та притягати до кримінальної відповідальності фізичних осіб і громадян за незаконні дії, вчинені ними.

Встановлення межі індивідуальної відповідальності здійснює вплив, як в області Міжнародного гуманітарного права, так і в сфері прав людини. Представляється можливим притягати до відповідальності порушників на вимогу як окремих держав, так і міжнародного співтовариства; а також надавати таку можливість фізичним особам, які вважають, що їхні права були порушені [3, с. 83–84].

Хоча Женевські конвенції зобов'язують держави притягати до відповідальності і видавати осіб, підозрюваних у здійсненні серйозних порушень цих договорів, випадки судового переслідування були рідкими.

У данній статті ми акцентуємо увагу на тому, що співробітництво світового співтовариства є необхідним для того, щоб зменшити проявів агресії, але досягти консенсусу дуже складно. Сьогодні є тому прикладом.

Отже, на практиці часто буває так, що політична та правова позиція держав звужує можливості такої реалізації. Так, коли сама держава розглядається як організатор чи співучасник воєнних дій (вербування, фінансування, навчання та ін.), постають труднощі у визначенні її відповідальності. Протягом тривалого часу спостерігається разюча невідповідність, коли суспільство та державні органи, які так швидко і категорично засуджують терористичні дії, агресію, воєнні дії, що чиняться окремими особами, аж ніяк не реагують подібним чином, коли те саме або навіть гірше чинить політична структура.

У переважній більшості випадків держава заперечує або злочинність поведінки особи, або свою причетність до вчинення злочину і перешкоджає реалізації відповідальності. Ще складнішою виглядає ситуація, коли йдеться про реалізацію відповідальності держави у зв'язку з її причетністю до створення умов і причин, унаслідок яких у різних регіонах світу виникають збройні формування. Стає очевидним, що штучне ізолювання відповідальності за такі дії від обопільної вини учасників збройного конфлікту призводить до зниження порогу відповідальності за таку злочинну діяльність у цілому, а, отже, й до послаблення ефективності дії міжнародного кримінального права та міжнародного права в цілому на цей злочин.

Список використаних джерел:

1. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: от 8 августа 1945 г. // Действующее международное право. – М. : Московский независимый институт международного права, 1997. – Т. 3. – С. 763–770.
2. Репецкий В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів [Електронний ресурс] / В. М. Репецкий, В. М. Лисик // Альманах міжнародного права. – 2009. – Вип. 1. – С. 120-125. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_15.
3. Калугин В. Ю. Механизм имплементации международного гуманитарного права / В. Ю. Калугин. – Мн. : Светоч, 2003. – 336 с.
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : від 23 трав. 1969 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1986. – № 17. – Ст. 343.
5. Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку : прийнято Резолюцією

34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 груд. 1979 р. // Права людини і професійні стандарти для військовослужбовців в документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонська. – К. : Сфера, 1999. – 342 с.

6. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.

7. Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности и протоколы к ней. – Нью-Йорк : Организация Объединенных Наций, 2002. – 98 с.

8. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов : от 8 июня 1977 г. // Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. – М. : МККК, 1997. – С. 213–295.

9. Конституція України : станом на 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

10. Про дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України станом на 24 березня 2009 р. // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 22–23. – Ст. 197.

11. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців : від 4 груд. 1989 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_103.

References:

1. Ustav Mezhdunarodnoho voennoho trybunala dlia suda y nakazanyia glavnikh voennikh prestupnykov evropeyskykh stran osy: ot 8 avhusta 1945 h. // Deistvuiushchee mezhdunarodnoe pravo. – M. : Moskovskiy nezavysimiy ynstitut mezhdunarodnoho prava, 1997. – T. 3. – Pp. 763–770.

2. V. M. Repetskyi, Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv [Elektronnyi resurs] / V. M. Repetskyi, V. M. Lysyk // Almanakh mizhnarodnoho prava. – 2009. – Vyp. 1. – Pp. 120-125. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_15.

3. V. Yu. Kaluhyn, Mekhanyzm ymplementatsyy mezhdunarodnoho humanytarnoho prava / V. Yu. Kaluhyn. – Mn. : Svetoch, 2003. – 336 p.

4. Videnska konventsiiia pro pravo mizhnarodnykh dohovoriv : vid 23 trav. 1969 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR. – 1986. – No. 17. – St. 343.

5. Kodeks povedinky posadovykh osib u pidtrymanni pravoporiadku : pryiniato Rezoliutsiiei u 34/169 Heneralnoi Asamblei OON vid 17 hrud. 1979 r. // Prava liudyny i profesiini standarty dlia viiskovosluzhbovtiv v dokumentakh mizhnarodnykh orhanizatsii / uporiad. T. Yablonska. – K. : Sfera, 1999. – 342 p.

6. V. H. Butkevych, Mizhnarodne pravo. Osnovy teorii : pidruchnyk / V. H. Butkevych, V. V. Mytsyk, O. V. Zadorozhnyi ; za red. V. H. Butkevycha. – K. : Lybid, 2002. – 608 p.

7. Konventsiya Orhanyzatsyy Obiedynennikh Natsyi protyv transnatsyonalnoi orhanyzovannoi prestupnosti y protokoli k nei. – Niu-Iork : Orhanyzatsyia Obiedynennikh Natsyi, 2002. – 98 p.

8. Dopolnytelniy protokol k Zhenevskym konventsyiam ot 12 avhusta 1949 hoda kasaiushchyisia zashchity zhertv mezhdunarodnykh vooruzhennikh konflyktov : ot 8 iyunia 1977 h. // Zhenevskye konventsiy ot 12 avhusta 1949 hoda y Dopolnytelnie protokoli k nym. – M. : MKKK, 1997. – Pp. 213–295.

9. Konstytutsiia Ukrainy : stanom na 28 cherv. 1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – No. 30. – St. 141.

10. Pro dystsyplinarnyi statut Zbroinykh Syl Ukrainy : Zakon Ukrainy stanom na 24 bereznia 2009 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 1999. – No. 22–23. – St. 197.

11. Mizhnarodna konventsiiia pro borotbu z verbuvanniam, vykorystanniam, finansuvanniam i navchanniam naimantsiv : vid 4 hrud. 1989 r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_103.